

Ο αγαθοδαίμονας

Από τον ΓΙΩΡΓΟ ΒΑΡΘΑΛΙΤΗ

Ο Δημήτρης Αρμάος. Στο πλάι, ιδιόγραφο ποίημά του, του 1979.

Για αυτούς που τον γνώρισαν κάπως καλύτερα, ως συνεργάτες, ο Δημήτρης Αρμάος στάθηκε ένα αίνιγμα. Επιδίωξε και επέτυχε (ίσως, ως προς το δεύτερο σκέλος, να επέτυχε, δίχως να το επιδιώξει) πολύ νωρίς την αυτοπραγμάτωσή του και επέβαλε την πληθωρική του, αν και φαινομενικά σιωπηλή, προσωπικότητα. Καταρχήν, πάνω στο μετερίζι του Gutenberg, που στήριζε γενναϊόδωρα τα εκδοτικά του τολμήματα, αλλά και αλλού, και έγινε ένας από τους πρωταγωνιστές των εκδοτικών δρωμένων του τόπου.

Όχι μόνον η φιλολογική του σκευή αλλά κι η τεχνογνωσία του επί των εκδοτικών και φιλολογικών ήταν τεράστια. Σου επιβαλλόταν με φαινομενικά αντιφατικές όψεις που συναιρούσαν διαλεκτικά: σχολαστικός μύστης της λεπτομέρειας, αισθαντικός που δεν απέστεργε καμιά πτυχή του σύγχρονου επιστημονισμού, άνθρωπος του καιρού του και λάτρης

των μεγάλων φυσιογνωμιών που παρελθόντος, διακάτοχος δύναμης κι εξουσίας (όσοι γράφουμε ξέρουμε τι δύναμη κρατούν στα χέρια τους αυτοί που αποφασίζουν για την έκδοση ενός βιβλίου σε χώρο υψηλού κύρους) και έμπλεος καλοσύνης. Ένας από τους λίγους, τους ελάχιστους (το τονίζω αυτό) ανθρώπους των εκδόσεων που γνώριζε σε βάθος ποίηση και λογοτεχνία. Τι ήταν τελικά ο Δημήτρης Αρμάος; Θα ορίσω το άγνωστο με το άγνωστο: ήταν ένας αγαθοδαίμονας· η βοηθούσα την ανθρωπότητα εις το δημιουργικόν της έργον πνευματική αρχή, όπως γράφει ένα παλιό λεξικό.

Εποπτεύοντας την εργασία του Δημήτρη Αρμάου, διαπιστώνουμε πως το μεγαλύτερο μέρος αυτής της εργασίας ανήκει στην εξηγητική. Προσωπικά, δεν βρίσκω πιο πρόσφορο όρο για να περιγράψω όλο αυτό το ερμηνευτικό έργο. Οι όροι «φιλολογική» ή «επιστημονική» μου φαίνονται εδώ ανεπαρκείς.

Αν χρειάζοταν να βρω ένα παράλληλο, θα το αναζητούσα στον εξηγητικό ζήλο του Οριγένη και των άλλων Πατέρων της Εκκλησίας και στα ογκώδη ερμηνευτικά συγγράμματα που παρήγαγε αυτός ο ζήλος. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα πολύτομα ερμηνεύματα λογοτεχνικών κειμένων, ερμηνεύματα μεταμφιεσμένα ως «σχολικά βοηθήματα» και η πολυσέλιδη διατριβή του για το θέμα της κομμένης κεφαλής. Το ζητούμενο για τον Αρμάο –το έχουμε υπαινιχθεί– δεν ήταν να γράψει ένα ακόμα σχολικό βοήθημα ή μια ακόμα διδακτορική διατριβή. Το ζητούμενο ήταν να διοχετεύσει τον ερμηνευτικό του οίστρο και την ανάγκη του για υψηλή και αυστηρή πνευματική εργασία.

Αν η λογοτεχνική δημιουργία εξαρτάται συχνά από τις ιδιοτροπίες της έμπνευσης, από τις στιγμές «χάριτος», που δεν εκβιάζονται, και οπωσδήποτε έχει διακυμάνσεις και παύσεις, η εξηγητική διασφαλίζει μια συνεχή ροή

διανοητικής έντασης, που για τον Δημήτρη Αρμάο ήταν –εικάζουμε– ζωτική ανάγκη.

Στη φανερή αυτή εξηγητική εργασία, τα πονήματα που αναφέραμε, και άλλα μικρότερα, πρέπει να συνοπολογιστεί και μια αφανής: τα εκατοντάδες μεταφράσματα που επιμελήθηκε και που, ως ένα βαθμό, τα ξανάγραψε και πάντως τα εμπλούτισε με εμβριθή σχόλια.

Ο αναγνώστης έχει ήδη συνειδητοποιήσει πως ο Αρμάος ήταν φαινόμενο εργατικότητας. Υπήρξε φαινόμενο γενικότερα, δύσκολο να καταταχθεί σε κάποια κατηγορία, ακόμα και στις πιο ευρείς, αυτή του φιλόλογου, με την αρχαία σημασία της λέξης και του εξηγητή με την εκκλησιαστική.

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

Η καθαυτό ποίηση του Δημήτρη Αρμάου καταλαμβάνει στο όλο έργο του, που κυριαρχείται, όπως είπαμε από τα εξηγητικά κείμενα,

Θυσία, έρωτας, καρδιά ξεριζωμένη

Από τον ΓΙΩΡΓΟ ΠΙΝΑΚΟΥΛΑ

Περισσότερα από δέκα χρόνια δαπάνησε ο χαλκέντερος φιλόλογος και ποιητής Δημήτρης Αρμάος στη συγγραφή της διδακτορικής του διατριβής. Το μακρύ ερευνητικό του ταξίδι στις θάλασσες της ανθρωπολογίας, της λογοτεχνίας και της ερμηνευτικής ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και ολοκληρώθηκε μόλις το 2004, όταν η διατριβή εγκρίθηκε από το Φιλολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών.

Δημήτρης Αρμάος,
Η προσφορά της ξεριζωμένης
καρδιάς. Προϊστορία και
λειτουργία του θέματος στην
Ερωφίλη του Χορτάτη,
Gutenberg, Αθήνα β' έκδ.
2020, 1010 σελ.

Η μελέτη του Αρμάου έχει τίτλο Η προσφορά της ξεριζωμένης καρδιάς. Προϊστορία και λειτουργία του θέματος στην Ερωφίλη του Χορτάτη και κυκλοφόρησε σε μορφή βιβλίου το 2011 (β' έκδ. 2020) από τις εκδόσεις Gutenberg. Πρόκειται για έργο ογκωδέστατο (1010 σελίδες) και απαιτεί μεγάλο διανοητικό μόχθο για να το διαβάσει και να το κατανοήσει όποιος πάρει την απόφαση να περάσει το κατώφλι του. Ο Αρμάος έχει συγκεντρώσει εδώ πελώριο όγκο υλικού από πάμπολλες πηγές και έχει επιτύχει μια ερευνητική σύνθεση που καθιστά το έργο πραγματικό μνημείο λογιότητας.

Το βιβλίο απαρτίζεται από την Εισαγωγή, δύο Μέρη και τον Επίλογο. Η Εισαγωγή, που καταλαμβάνει τις σελίδες 1-123, αποτελείται από δύο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο («Ορισμός του πεδίου έρευνας»), ο συγγραφέας περιγράφει τη μέθοδο που θ' ακολουθήσει και ορίζει το εύρος του θέματος μέσα στο οποίο θα κινηθεί. Στο δεύτερο κεφάλαιο («Αφετηρία και προσανατολισμοί της αναζήτησης»), αναφέρεται συνοπτικά στο ιστορικό πλαίσιο της Ερωφίλης, στον συγγραφέα της και στα γραμματολογικά στοιχεία του έργου.

Το Μέρος 1 έχει τίτλο «Το ταξίδι του θέματος» και καταλαμβάνει τις σελίδες 125-706 του βιβλίου. Αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο («Μυθολογικές και τελετουργικές αφετηρίες: Παραδόσεις-έθιμα»), εξετάζεται εξαντλητικά όλη η ανθρωπολογική και εθνολογική προϊστορία της «προσφοράς της ξεριζωμένης καρδιάς». Το εύρος της έρευνας του Αρμάου που παρουσιάζεται εδώ είναι, από κάθε άποψη, εντυπωσιακό. Μελετάται ο τοτεμισμός, η τελετουργική ανθρωποθυσία, η ανθρωποφαγία και ο κανιβαλισμός, οι ιδιαίτερες παραλλαγές τους στην Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή, στους σουμερο-βαβυλωνιακούς μύθους, στους Φοίνικες, στους Χετταίους και

τους Φρύγες, στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, στην Κεντρική και Απω Ανατολή, στους Ινδούς, στην Κίνα και την Ιαπωνία, στο Ισλάμ, στην Κεντρική Ευρώπη, στους τευτονικούς, βαλτικούς και σλαβικούς λαούς, στην εβραϊοχριστιανική παράδοση, στον χριστιανικό Μεσαίωνα, στους προνεωτερικούς πολιτισμούς της Αμερικής, στις αρκτικές παραδόσεις, στην Αφρική, στην Αυστραλία και την Ωκεανία, στις Φιλιππίνες και την Ινδονησία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο του πρώτου Μέρους του βιβλίου εντοπίζεται η καρδιά του θέματος, η καρδιά που κατά κάποιο τρόπο ο συγγραφέας, χάρη στην κοπιώδη έρευνά του, ξεριζώνει και την προσφέρει στον αναγνώστη του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο («Γραμματολογικά δεδομένα ως την Ερωφίλη»), μελετώνται τα λογοτεχνικά διακείμενα, από τις απαρχές της αρχαιοελληνικής γραμματείας μέχρι το έργο του Χορτάτη, στα οποία εμφανίζονται θέματα παράλληλα με το θέμα της Ερωφίλης. Εδώ ο Αρμάος περνά από τα ομηρικά έπη στην αρχαία τραγωδία και από εκεί στους Λατίνους (Οβίδιο, Σενέκα, Πλίνιο, Γιουβενάλη, Απουλήιο), στη Βίβλο και τους Πατέρες της Εκκλησίας, στον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα (Φράγκοι, Κέλτες, Αγγλοσάξονες), στη ρομανική παράδοση του ιδεόπλαστου έρωτα, στον Δάντη, στον Βοκάκιο, στην ευρωπαϊκή Αναγέννηση και το Μπαρόκ, στον υπόλοιπο προνεωτερικό κόσμο (Κεϊλάνη, Ινδία, Ισλάμ, Κίνα, Χαβάνη, Αφρική, Ινδιάνοι της Βόρειας Αμερικής). Ιδιαίτερη σημασία για την πραγμάτευση του θέματος της «προσφοράς της ξεριζωμένης καρδιάς» έχουν οι μεσαιωνικές και αναγεννησιακές λογοτεχνικές παραλλαγές, όπου συναντάμε πλέον τους άμεσους προγόνους και τα πρότυπα της Ερωφίλης.

Στο τρίτο κεφάλαιο («Σταθμοί στην κατοπινή τύχη του θέματος»), διερευνάται η μοίρα του θέματος στη λογοτεχνική ιστορία των επόμενων

αιώνων, από τον 17ο μέχρι και τον 20ό και από τον Δον Κιχώτη του Θερβάντες μέχρι τα *Cantos* του Πάουντ και μέχρι τις μέρες μας.

Το Μέρος 2 έχει τίτλο «Το θέμα στην Ερωφίλη και οι προεκτάσεις του» και καταλαμβάνει τις σελίδες 707-753. Αποτελείται από δύο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο («Τρόπος διαχείρισης και συγκρίσεις»), εξειδικεύεται η εμφάνιση του θέματος στην Ελλάδα και η ιδιαίτερη διαχείρισή του στην Ερωφίλη (θεατρικό είδος, πρότυπα, διάρθρωση, πρόσωπα). Στο δεύτερο κεφάλαιο («Ζητήματα»), μελετάται η κεντρική σημασία της σωματικότητας, και μάλιστα το σώμα τόσο ως όλο όσο και ως μέρη, όπως επίσης και ζητήματα όπως ο συμβολισμός, η τελετουργία και η εκδίκηση.

Ο Επίλογος καταλαμβάνει τις σελίδες 755-762. Εδώ καταγράφονται τα συμπεράσματα της εργασίας όσον αφορά το πολιτισμικό συγκείμενο, την ανθρωπολογική διάσταση, το θέμα καθ' αυτό και το μύθο εν γένει.

Τέλος, η Βιβλιογραφία, εξίσου εντυπωσιακή με το κύριο σώμα του βιβλίου, καταλαμβάνει τις σελίδες 763-959 (σχεδόν διακόσιες σελίδες), και το βιβλίο ολοκληρώνεται με ένα πλούσιο εικονογραφικό παράρτημα (σελ. 963-998).

Αξίζει, σε αυτό το σημείο, να επισημάνουμε πως η μελέτη του Αρμάου είναι υψηλού ακαδημαϊκού επιπέδου, αλλά δεν περιορίζεται σε μια στενή και στεγνή ακαδημαϊκότητα. Παρότι είναι φιλολογική στη στόχευσή της και ενίοτε μπορεί να γίνεται και σχολαστική, περιπλανιέται, παρ' όλα αυτά, αρκετά ελεύθερα στα θέματά της και δεν διστάζει να κάνει παρεκβάσεις σε άλλα ζητήματα, χωρίς να υποτάσσεται σε μια άκαμπτη πειθαρχία. Στην ουσία, εδώ συγκροτείται μια εξαντλητική εγκυκλοπαίδεια των κειμένων και των παραδόσεων που έχουν να κάνουν με τα ζητήματα της ανθρωποθυσίας, του διαμελισμού, της ερωτικής εκδίκησης.

Ο ανθρωπολογικός πυρήνας, το ευρύτερο πολιτισμικό συγκείμενο με άλλα λόγια της μελέτης, είναι η πανάρχαια και διαχρονικά παρούσα σε όλες τις κοινωνίες πρακτική της ανθρωποθυσίας, πραγματικής ή συμβολικής.

Οι θυσίες με ανθρώπινα θύματα πραγματοποιούνται κατά βάση σε πρώιμα στάδια των πολιτισμών, χωρίς τούτο να σημαίνει πως εξέλιπε ποτέ μέχρι σήμερα η διανοητική υποδομή που αντικρίζει σ' αυτές την υπέρτατη δυνατή προσφορά εκ μέρους ανθρώπων προς ανώτερη δύναμη.¹

Στο πλαίσιο ακριβώς της ανθρωποθυσίας, επισημαίνει ο Αρμάος, εμφανίζεται και η πρακτική του ξεριζώματος συγκεκριμένων μελών, και ιδιαίτερα της καρδιάς.

Ως τελετουργία [...] που χάνεται στα βάθη των αιώνων, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ενωρίτατα ποικίλη με το ξεχώρισμα εμβληματικών μελών.²

Στη ζωοθυσία, αντίθετα, δεν συναντούμε τελετουργική αφαίρεση κάποιου μέλους:

Η αρχαιότερη συνθήκη υπό την οποία συναντάμε στην ανθρώπινη ιστορία ξερίζωμα καρδιάς [...] είναι εκείνη της ανθρωποθυσίας – στη ζωοθυσία [...] δεν έχουν αντίστοιχη διάδοση η πρακτική του ξεριζώματος καρδιών και οι εξεζητημένες τελεουργίες οι σχετικές με εμβληματικά μέλη του ανθρώπινου σώματος.³

Στη συνέχεια, ο Αρμάος παρατηρεί πως η ανθρωποθυσία συνδέθηκε ήδη αρκετά νωρίς και με τον κανιβαλισμό, αλλά όχι άμεσα με την καρδιοφαγία:

Η ανθρωποθυσία καταλήγει και στην καταβρόχθιση του θύμα-

τος, τουλάχιστον αρχικά, πλην όμως δεν συνδέεται άμεσα με την καρδιοφαγία ως μοτίβο, που εκλεπτύνεται ούτως ή άλλως μέσα από τους δρόμους της τέχνης και τη μεταφορική διάσταση γλώσσας και σκέψης.⁴

Όπως είπαμε και παραπάνω, ο Αρμάος παρακολουθεί στη μελέτη του, και συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, όλες τις μεταμορφώσεις τις οποίες υπέστη η πρακτική της ανθρωποθυσίας και του τελετουργικού διαμελισμού στις αρχαίες και στις προνεωτερικές παραδόσεις των λαών σε όλο τον κόσμο.

* * *

Στη συνέχεια της μελέτης του, ο Αρμάος δείχνει πως στον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα και στην Αναγέννηση η ανθρωποθυσία και ο διαμελισμός συνδέθηκαν με το ερωτικό στοιχείο. Προανακρούσματα αυτής της εξέλιξης είναι μεσαιωνικές ιστορίες όπως η εκδίκηση της Ροζαμούνδης (τέλη του βου αιώνα μ.Χ.)⁵ ή ο ευνουχισμός του Αβελάρδου (αρχές του 12ου αιώνα)⁶. Με την εμφάνιση του ιδεόπλαστου έρωτα και της παράδοσης των τροβαδούρων, στα τέλη του 11ου και στις αρχές του 12ου αιώνα, το ερωτικό στοιχείο γίνεται πια κυρίαρχο. Στην ιστορία του Γουλιέλμου του Καμπεστάν και της Σορεμόντας⁷ εμφανίζεται πλέον το θέμα στην ολοκληρωμένη μορφή του, καθώς εδώ έχουμε και ξεριζώμα της καρδιάς αλλά και καρδιοφαγία. Η ιστορία παραδίδεται από ένα κείμενο του 1240, συνθεμένο πιθανόν από τον τροβαδούρο Uc de Saint-Circ. Σύμφωνα με αυτό (ο Αρμάος παραθέτει όλο το πρωτότυπο κείμενο, καθώς και τη μετάφρασή του στα ελληνικά), ο Γουλιέλμος του Καμπεστάν, ιππότης στο Ροσιγιόν στη νότια Γαλλία, ερωτεύτηκε τη Σορεμόντα, σύζυγο του Ραϊμόνδου του Καστέλ-Ροσιγιόν, ο οποίος ήταν «πολύ ευγενής και πλούσιος κι εμπαθής και ωμός και θηριώδης και αλαζόνας». Ο Γουλιέλμος μάλιστα έγραφε και τραγούδια για τη Σορεμόντα. Κι εκείνη ανταποκρίθηκε στον έρωτά του. Ο Ραϊμόνδος το έμαθε και παραμόνεψε τον Γουλιέλμο και όταν τον πέτυχε χωρίς μεγάλη συνοδία, τον σκότωσε. Διέταξε, στη συνέχεια, να του βγάλουν την καρδιά και να του κόψουν το κεφάλι, και «κανόνισε η καρδιά να ψηθεί με πιπέρι, και φρόντισε και τη σέρβιραν για φαγητό στη σύζυγό του». Και όταν έφαγε η Σορεμόντα την καρδιά, ο Ραϊμόνδος της αποκά-

Μεσαιωνική εικονογράφηση της φονικής υπερβολής του ερωτικού πάθους. Προμετωπίδα στο βιβλίο του Δημήτρη Αρμάου, «Η προσφορά της ξεριζωμένης καρδιάς».

λυψε τι ήταν αυτό που είχε φάει. Κι εκείνη του είπε πως «δεν πρόκειται να ξαναφά[ει] ποτέ πια τίποτ' άλλο» κι έτρεξε απελπισμένη στο μπαλκόνι κι έπεσε κάτω και σκοτώθηκε.

Έναν αιώνα περίπου αργότερα, ξανασυναντάμε αυτή την ολοκληρωμένη μορφή του θέματος, με το ξεριζώμα της καρδιάς και την καρδιοφαγία, στο Δεκαήμερο του Βοκάκιου, και συγκεκριμένα στην πρώτη ιστορία της τέταρτης μέρας, που έχει τίτλο «Ο θρίαμβος του θανάτου».⁸ Ο Τανκρέδος, ηγεμόνας του Σαλέρνο, υπεραγαπά τη μοναχοκόρη του Γκιςμόντα. Η Γκιςμόντα ζει μαζί με τον πατέρα της, καθώς έχει χηρέψει. Αρχίζει λοιπόν μια κρυφή ερωτική σχέση με τον αυλικό ακόλουθο Γυϊσκάρδο, ο οποίος είναι ταπεινής καταγωγής. Κάποια στιγμή ο Τανκρέδος γίνεται μάρτυρας των ερωτικών παιχνιδιών των δύο νέων. Συλλαμβάνει τον Γυϊσκάρδο και ενημερώνει την κόρη του ότι θα τον εκτελέσει. Διατάζει λοιπόν «να στραγγαλίσουν τον Γυϊσκάρδο, να του ξεριζώσουν την καρδιά και να του την πάνε· τη βάζει τότε κι αυτός σ' ένα χρυσό κύπελλο και τη στέλνει μ' έναν υπηρέτη του στη Γκιςμόντα». Η Γκιςμόντα καταλαβαίνει ότι αυτή είναι η καρδιά του αγαπημένου της και ξεσπά σε θρήνο. «Κατόπιν ρίχνει μέσα στο κύπελλο ένα δηλητήριο που είχε κιόλας ετοιμάσει για λόγου της από την προηγούμενη, το πίνει και ξαπλώνει [...] στο κρεβάτι της σφίγγοντας την καρδιά του Γυϊσκάρδου πάνω στη δική της.»

Το θέμα λοιπόν, όπως δείχνει αναλυτικά στη μελέτη του ο Αρμάος, έχει διαμορφωθεί πλήρως στον ύστερο Μεσαίωνα και στην πρόωμη Αναγέννηση, λαμβάνοντας πια την οριστική μορφή του. Από εκεί φτάνει στον Γεώργιο Χορτάτση, ο οποίος

συνθέτει, επιφέροντας μικρές τροποποιήσεις, την Ερωφίλη. Είναι κι εδώ βέβαια ολοφάνερη η ένταξη της κρητικής λογοτεχνίας στο αναγεννησιακό πολιτισμικό συγκείμενο και ο συντονισμός της με τις λογοτεχνικές εξελίξεις της υπόλοιπης Ευρώπης.

* * *

Εκτός από την ανθρωποθυσία, στην τελετουργική και στη διαπροσωπική (εκδικητική) της διάσταση, και τον έρωτα, ένα τρίτο θέμα που μελετά ο Αρμάος στη διατριβή του είναι η ανάδυση του γυναικείου υποκειμένου στην Αναγέννηση. Αυτό που ξεχωρίζει την αναγεννησιακή εκδοχή της εκδικητικής ερωτικής ανθρωποθυσίας από τις προγενέστερες εκδοχές της είναι η ιδιαίτερη θέση που καταλαμβάνει τώρα η γυναίκα στην προϊούσα νεωτερική κοινωνία.

Η γυναίκα της Αναγέννησης – ουσιαστικά δηλαδή ολόκληρου του σύγχρονου κόσμου – αποχτά τα χαρακτηριστικά της [...] μέσα στον ύστερο Μεσαίωνα. [...] αυτό συνέβη με το άνοιγμα του διαλόγου της, σε μια σχέση εν πολλοίς μοιχευτική, με τον τροβαδούρο της φεουδαλικής Αυλής. [...] Εννοείται ότι η κοινωνικοοικονομική συνθήκη που ευνόησε την άνοδο της γυναίκας στο φως ήταν ακριβώς η σταδιακή προώθηση της αστικής τάξης στο προσκήνιο της ιστορίας. [...] [H] οριστική συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, [συντελέστηκε] περί τους 15. και 16. αι.⁹

Αυτή η ουσιαστική αναβάθμιση της θέσης της γυναίκας που συντελείται

στην Αναγέννηση είναι απόλυτα αισθητή και στην κρητική λογοτεχνία.

[...] [H] θέση της γυναίκας στις πόλεις της Κρήτης, την περίοδο όπου αναφερόμαστε, ανταποκρίνεται ως έγγιστα σ' εκείνη της γυναίκας στην αναγεννησιακή Δύση [...] ενώ κεντρική θέση επέχει στα σωζόμενα λογοτεχνήματα η εκδοχή της γυναίκας για τον έρωτα, την οικογένεια και την ίδια τη ζωή της. [...] Η γυναίκα των αστικών κέντρων στην αναγεννησιακή Κρήτη, όσο κι αν δείχνει εγκλωβισμένη στη νωχέλεια μιας άπρακτης ζωής, φέρεται με βαθιά αυτοσυνειδηση του φύλου της στη λογοτεχνία του καιρού της.¹⁰

Στη λογοτεχνία στην οποία εμφανίζεται το θέμα της ξεριζωμένης καρδιάς, η επιθυμία του γυναικείου χαρακτήρα είναι καθοριστική για την εξέλιξη της ιστορίας. Σε όλες τις περιπτώσεις, η γυναίκα αντιστέκεται στην επιθυμία του συζύγου ή του πατέρα της, και ακολουθεί τη δική της επιθυμία και τη δική της απόφαση να ερωτευτεί εκείνον που διάλεξε η ίδια. Αυτή η απόφασή της πυροδοτεί την εκδικητική μανία του συζύγου ή του πατέρα, η οποία φτάνει μέχρι τη δολοφονία και την εκρίζωση της καρδιάς του ερωτικού αντιζήλου και την προσφορά της στη γυναίκα, που τόλμησε να εξεγερθεί ενάντια στην αντρική κυριαρχία. Ο φόνος και το ξεριζώμα της καρδιάς του εραστή συνιστά τελικά τη μάταιη προσπάθεια του πατριάρχη να εμποδίσει την αναπόφευκτη χειραφέτηση της γυναίκας και της γυναικείας επιθυμίας στους Νέους Χρόνους. ■

1. Δημήτρης Αρμάος, Η προσφορά της ξεριζωμένης καρδιάς. Προϊστορία και λειτουργία του θέματος στην Ερωφίλη του Χορτάτση, Gutenberg, Αθήνα 2020, σελ. 131.

2. Ο.π.

3. Ο.π., σελ. 130.

4. Ο.π., σελ. 135.

5. Ο.π., σελ. 297-300.

6. Ο.π., σελ. 303-308.

7. Ο.π., σελ. 345-353.

8. Ο.π., σελ. 413-419.

9. Ο.π., σελ. 506-507.

10. Ο.π., σελ. 80-82.